ڕەنگڤەدانا هزرا (سۆهرەوەردی) د چیرۆکا فۆلکلۆریا (میر مح) یدا

حسین عثمان عبدالرحمن
پرۆفیسۆرێ هاریکار
فاکۆلتیا زانستێن مرۆڤایەتی، زانکۆیا زاخۆ
هەرێما کوردستانا عیراقێ

کورتی

بێگومان بۆ هەر تاکەکێ ڕوهن و ئاشکەرایە کو گشت ژیانا کوردەواری پڕە ژ چەمك و واتایێن فەلسەفی، کو ب درێژاهیا دەمی؛ ژ ئەفسانە، داب و نەریت، بیر و باوەر و شارستانییەتا کوردان پەیدا بوویە. ئەگەر لسەردەمانەکێ کەسێن زانا و تێگەهشتی، لگۆرەی تێگەهشتنا مللەتی، چیروك و چیڤانوك، ...هتد، ڤەهاندینە؛ ئەم لڤی سەردەمی و بوورینا دەمەکێ زۆر، ب شرۆڤەکاریا وان دەقان، دگەهینە مەرەم و مەبەستا وان زانایان. ڤەکولین لدور (ڕەنگڤەدانا هزرا (سۆهرەوەردی) د چیرۆکا فۆلکلۆریا (میر مح) یدا) دزڤڕیت؛ کو چیرۆکا (میر مح)ی، ئێکە ژ وان چیرۆکێن فەلسەفیێن پڕی ڕامان کو فەهم و تێگەهشتنا ناڤەڕۆکا وێ بۆ هەر کەسەکێ یا ب ساناهی نینە و ڕەنگە ب خواندن و دویڤچوونەکا هویر بشێین چەمکێن واتایی یێن فەلسەفا (ئیشراقا سۆهرەوەردی) شرۆڤە بکەین و تێگەهشتنەکا کێم ژ هزرا سەرەکیا وێ نیشا خوینەری بدەین و د وێ باوەرێدایینە، ئەڤ چیروکە ڤەڕێژا هزرا (سۆهرەوەردی) یە؛ لەوڕا ب سوود وەرگرتن ژ ڕێبازا وەسفی و شرۆڤەکاری، مە دویڤچوونا چیروکێ کرییە و پرسیارێن (روناهی چیە؟ ژێدەرێ روناهیێ کیڤەیە؟ نەمری چیە و د فەلسەفا ئیشراقیدا چەوا بوویە؟ چەوا ئەڤ فەلسەفە د چیروکا میرمحیدا ڕەنگڤەدایە؟ و ...)؛ لدویڤ گریمانا (نەمریێ) د چیروکا (میر مح)یدا بەرسڤداینە و ل دویماهیکێ ژی گەهشتینە وێ ئەنجامێ کو گریمانا مە ب تمامی دروستە و میر مح گەهشتییە نەمریێ و لدویڤ ڕێبازا سۆفیگەریا شێخێ ئیشراقێ ــ سۆهرەوەردی ــ چوویە و دگەهینە ئەنجاما سەرەکیا ڤیسەر و میر محی کو ئەو ژی نەمری و مانە د ناخێ خودێدا و ئەو ڕوناهیا کەتیە د ناخ و سەرێ میریدا وەك ڕێنیشاندەر خویا دکەین.

پەیڤێن کلیلی : سۆهرەوەردی، میر مح، سیمر، حوری، سێ سێڤ، نەمری.

پێشەکی

ب خویایە ئەدەبێ فۆلکلۆری بەرهەمێ باب و باپیرانە و سەرجەمێ فەلسەفە و تێگەهشتنا وانە بۆ دۆرهێل و ژیانێ کو بێگومان ئەڤ جۆرە دیتنە ژ ئەنجامێ هزر و تێڕامانا وان بۆ گەردوون و ئافرێنەرێ وێ پەیدا بوویە؛ لەوڕا ژی زۆر جاران ژ بۆ تێگەهشتنا وێ هزرێ، خوینەری پێویستی ب گەلەك خواندن و زانیاران هەیە.

- ناڤونیشان: ئەڤ ڤەکولینە لژێر ناڤێ (ڕەنگڤەدانا هزرا (سۆهرەوەردی) د چیرۆکا فۆلکلۆریا (میر مح) یدا)یە کو بێگومان چیروکا فۆلکلۆریا (میر مح)ی، ئێکە ژ وان چیروکێن کوردی کو هەلگرێ فەلسەفەکا تایبەتە بۆ ژیانێ و ژ گۆشەنیگایەکا هویرتر، واتە فەلسەفا (ئیشراق)ا سۆهرەوەردی بەرێ خوە ددەتە هەبوونا مرۆڤی و خودێ و مرۆڤی ژ چوارچووڤا تێگەهشتنەکا بێ بها ڕزگار دکەت؛ ب ڕەنگەکێ کو هندی پتر نێزیکی وێ ڕوناهیێ ببیت پتر نێزیکی هەبوونا موتلەق دبیت.

- ڕێبازا ڤەکولینێ: ئەڤ بابەتە لدویڤ ڕێبازا وەسفی و شرۆڤەکاری هاتیە بەرهەڤکرن.

- گریمانە: ڤەکولین لسەر گریمانا (نەمریێ) هاتیە بەرهەڤکرن و د ئەنجامدا و لدویڤ ڕێبازا وەسفی شرۆڤەکاری گەهشتیە وێ ئەنجامێ کو لدویڤ هزر و فەلسەفا (ئیشراق)ا (سۆهرەوەردی) چیرۆك یا هاتیە ڤەهاندن.

- ئارمانجا ڤەکولینێ: ئارمانج ژێ ئەوە بهێتە سەلماندن، کو کارەکتەرێ سەرەکی ــ میر مح ــ پشتی دەربازکرنا گشت وان بنەمایێن وێ فەلسەفێ، دگەهیتە نەمریێ و ئەم ب پەیڕەوکرن و پراکتیزەکرنا وان بنەمایان ڤێ چەندێ دسەلمینین.

- پەیکەرێ ڤەکولینێ: ڤەکولین دابەشی سێ بەندێن سەرەکی دبیت: بەندێ ئێکی باس ل سۆهرەوەردی و (کورتیەك ژ ژیان و هزرا وی) دکەت و د بەندێ دوویێدا، چیرۆکا فۆلکلۆریا (میر مح)ی هاتیە نیشاندان و بەرهەڤکرن ؛ کو ژ بۆ پراکتیزە کرنا هزرا سۆهرەوەردی لسەر وێ چیرۆکێیە و ئەو ژی ل بەندێ سێیێ و ل ژێر ناڤێ

المجلة الاكاديمية لجامعة نوروز
المجلد 7، العدد 1 (2018)
استلم البحث في 2018/1/2، قبل في 2018/2/16
ورقة بحث منتظمة نشرت في 2018/3/31
البريد الالكتروني للباحث:hussein.abdulrahman@uoz.edu.krd
حقوق الطبع والنشر © 2017 أسماء المؤلفين. هذه مقالة الوصول اليها مفتوح موزعة تحت رخصة المشاع الايداعي النسبي – CC BY.NC.ND 4.0

doi: 10.25007/ajnu.v7n1a167

رەنگڤەدانا هزرا (سۆهرەوەردی) د چیرۆکا فۆلکلۆریا (میر مح) یدا هاتیە بەرهەڤکرن. لدویماهیێ ژی ب هندەك ئەنجامێن زانستی ڤەکولین بدویماهیك هاتیە.

1. سۆهرەوەردی (کورتیەك ژ ژیان و هزرا وی)

1.1 ژیان

بێگومان ئەگەر ب کورتی باس ل ژیانا فەیلەسوف و عارفێ مەزن بکەین، دێ شێین بێژین کو (شێخێ ئیشراق (شهاب الدین یحیی بن امیرك سهروردی) _ ب ناسناڤێ (شهاب الدین، شیخ اشراق ، شیخ مقتول) ل سالا (549 – 587 ھ.ق) یان (1154 – 1191 ز) وەك فەیلەسوفەکێ بناڤودەنگ_ ، ل (سۆهرەوەرد) سەر ب باژێرێ (زەنجان) ژ دایك بوویە. ل باژێرێن (مەراغە و ئەسفەهان) خواندنا خوە ب دویماهیك ئینایە. د گشت بوارێن زانستیدا گەهشتیە پلا ماموستاییێ و ژبلی زانستێن فەرمی، د بوارێ تەسەوف و عرفانێدا ژی گەهشتیە پلەیێن بەرز. ئەڤی عارفی دەست ب ڕێڤینگیا خوە دناڤ ئیرانێدا ل (ئاسیا بچویك)کر و گەلەك سوفی دیتن و ب واڤە هاتە گرێدان و پشتی هینگێ بەر ب (حەلەب)ێڤە چوو و پشتی ماوەیەکێ ل مانا وی ل وی باژێری و ژ بەر هەڤدژێێن هزری و دەمارگیریا ئاینی، زانایێن حەلەبێ خوینا وی حەلال کرن و ئەمری کوشتنا وی دەرئێخستن."(سکینە نعمتی:1387: سایت موسسه فرهنگی و آگلاع رسانی تبیان) (لێ چونکی (ملك ڤاهر)ی گەلەك حەژێ دکر ئەو ل ڕێکەڤتی (5 رجب 587 ھ.ق) کرە د زیندانێڤە و هەر ل وێرێ و ل ژێێ (38) سالیێ ئەمرێ خودێ کر. ئەگەرێ مرنا وی دیار نینە و رەنگە ژ برسێ بیت.) (https://fa.wikipedia.org/wiki)

1.2 هزر

ئەگەر ب هویری دویڤچوونا رەنگڤەدانا کاریگەریا بوچوونێن وی د چیرۆکا میرمحێدا بکەین، فەرە ڕاوەستانەك لسەر هزرا وی یا سەرەکی هەبیت، هەتا کو د ئەنجامدا بگەهینە جۆرێ چەسپاندنا هزرا سەرەکیا وی د چیرۆکیدا. ئەوی تیۆرا خوە ل دویماهیکا سەدێ شەشێ مشەختی پێشکێش کر. ناسناڤێ وی ڕێبەرێ ئەفلاتونیێن جیهانا ئیسلامێیە. وی ب خوە فەلسەفا خوە ب (حکمت اشراق) دایە نیاسین کو ب واتایێن برسقین و درەوشانەوە و هەلاتنا حەتاڤێ دهێت. هەلبەت ئەڤ هزرا فەلسەفی تایبەت نینە ب ئەفلاتونیڤە، بەلکو تێکەلیەکە ژ هزرێن (ئەفلاتون، ئەرەستو، ئەفلاتونیێن نوی، زەرەدەشت، هۆرمۆس و بوچوونێن ئێکەم سۆفیێن ئیسلامێ).

مەکتەبا سۆهرەوەردی، هەم فەلسەفەیە، ژ بەر کو باوەریا ب عەقلی هەی، لێ عەقلی ب دویماهیك ژێدەرێ نیاسینێ نادەتە نیاسین و هەم عرفانیە، چونکی ڤەدیتن و دیتن و ئیشراقێ ب پاکترین و بلندترین قۆناغێن نیاسینێ دهژمێریت. ئەو هەبووناسیا خوە ب ڕوناهیا ڕوناهیان ددەتە خویاکرن. و فەرە بێژین کو " بنیاتێ هزریا (حکمەتا ئیشراقێ)، ئەڤەیە کو هەبوون ڕاستیەکە و بنیاتێ هەبوونێ ژی، واتە خودێ، خوەیاتیا ڕوناهیێ یان ڕوناهیا ڕوناهیانە و هەمی پلێن هەبوونێ ژی چریسکێن وێنە." (فرحناز پیر مرادیان: 1389: 1). و دێ شێین بێژین کو " ئەو (نور الانوار) ب ژێدەرێ هەبوونێ دزانیت." (دکتر غلامحسین ابراهیمی دیناتی: اسما و صفات حق:1390: 280). و ئەو ژێدەرێ هەبوونێ مەرەم و مەبەستا سەرەکیا عارفانە و گشت پێکول ژ بۆ گەهشتن ب وی ژێدەریە و زێدەباری ڤێ چەندێ ئەوی بوچوونێن خوەیێن تایبەت لدور (مێتافیزیکی، هەبوونناسی، نیاسینا مەعریفەتێ، لۆژیك و ...هتد. ژی هەبووینە.)(www.shykh eshraqh // google.com) ب بوچوونەکا گشتی، عرفان و تەسەوف زانیاریەکێ لسەر بنەمایێ چێژ و ڕوناهیێ کو موریدێن خوە بەر ب جیهانا دەروونی و پەیوەندیا ڕاستەوخو لگەل هەبوونا جێگیر ڕێنمایی دکەن، چونکی " ڕوناهی ژ ڕەگەزێن (دیتنی) یە کو گرنگیا عارفان ب وێ و ڤەکولینێن پەیوەست ب ویڤە، هەم ژ لایێ ئاماژە ب ڕاستیێن مەعنەوی و عرفانی و باسکرنا لایەنێن هەبووناسیێ و مەعریفەتناسیێ و هەم ژی، ژ لایێ نموونەیی بوونێ، ژ بۆ دەربڕینا چەمکێن تیۆری گرنگە."(دکتر محمد کاظم یوسف پور و اختیار بخشی: 1388: 97). و هەروەسا ئەو د وێ باوەرێدایە کو "مرۆڤ بوونەوەرەکە، لدویڤ هەبوون و خورسکێ خوە یێ دناڤبەرا عەرد و ئەسمانادا و هەر چەندە پێ یێن وی یێن لسەر عەردی، لێ بەرێ وی یێ ئەسمانا،... کو مەرەم ژ ڤێ چەندێ ئەوە کو ئەو هەردەم خوازیارێ (کامل بوونێ)یە، پێکولێ ژ بۆ گەهشتن ب (نموونا بەرز) دکەت و نموونا بەرز، ئاماژەیە ب دویماهیك قۆناغ ژ قۆناغێن کاملبوونا مرۆڤیە کو وەك خودیکەکێ، هەمی ڕاستیێن هەبوونێ ئاشکرا دکەت."(فرحناز پیر مرادیان:1389: 5) وبێگومان ژ بۆ گەهشتن ب ڤێ قۆناغێ ژی پێویستی ب گەلەك ماندیبوون و ژ دەست دانانا مال و ملك و حەزێن دونیایی هەیە و فەرە د جیهانا ڕیازەت و ناخێ خوە یێ تاکەکەسیدا نقووم ببیت و دەست ژ هەمی تشتان بەردەت. لێ لگەل هندێ ئەوی گەلەك گرنگی ب عەقلی دایە، چونکی هەر لسەر ڤێ بنەمای ژی دانایا خوە ب فەلسەفە ژی ددەتە نیاسین و د وێ باوەرێدایە کو

doi: 10.25007/ajnu.v7n1a167

خوەنیاسین بەلگەیە ژ بۆ پلا هەبوونا بەرزتر کو سیستەما فەلسەفا ئیشراقیە و پێدڤی ب پلەکا ب هێزترا ڕوناهیێیە. زێدەباری ڤێ چەندێ سۆهرەوەردی باس ل پەیوەندیەکا موکوم دناڤبەرا ڕح و لەشیدا دکەت و د وێ باوەرێدایە " ڕح و لەش لایەنێن جیاوازێن هەبوونەکا ئێککگرتینە کو کاریگەریێن هەڤبەر دناڤبەرا واندا ژ لایێ بنەمایێن دلوڤانی و قەهرێدا وەکهەڤن. لەش، کو بەندە ب پلەکا خوارتر، حەز و شەوقەکا دەروونیا زۆر بو پلا سەری، واتە ڕوناهیێ هەیە و دزانیت کو پلا سەری ب سەر هەر تشتەکی ل پلا خوارێ زال و بالا دەستە." (دکتر بیوك تاجری: 1389: 6) و سەرەرای ڤێ بالادەستییێ ژی داخوازا گەهشتن ب پلا سەرتر ژ خوە هەر هەیە و ڕەنگە زۆر یا ب ساناهی نەبیت هەتا کەسەك بشێت بگەهیتە وێ پلێ و خوە نێزیکی ڕوناهیێ بکەت یان خوە د ناخێ وێ ڕوناهییێدا بەرزە بکەت. هەر لسەر ڤێ بنەمای ئەو باس ل پاقژیێ دکەت و لگۆرەی پاقژیا دەروونیا تاکە کەسان سێ گروپان دەستنیشان دکەت:

1. ئەوێن کو د تارٍیاتیا نەزانینێدا ماین.
2. ئەوێن تا ڕادەیەکی خوە پاقژ کرین.
3. ئەوێن خوە ساف و بێگەرد کرین و خوە گەهاندینە ڕوناهیێ و ڕحا وان بەرەڤ جیهانا سەری و ب سەر مەلائیکەتان دچیت." (دکتر بیوك تاجری: 1389: 6)

کو بێگومان ژ ڤان هەر سێ گروپان، گروپا سێیێ دگەهیتە ناخێ خودێدا و د هەبوونا خودێدا بەرزە دبیت و ئەڤە بەرزترین پلەیە کو هەر تاکەك دگەهیتێ.

3. 1 بەرهەم

دێ شێین بەرهەمێن سۆهرەوەردی دابەشی چەند پشکان بکەین:

أ. ئەو پەرتوکێن ب تمامی د فەلسەفینە و ب زمانێ عەرەبی هاتینە ڤیسین. (تلویحات، المقاومات و مگارحات) و ب ناڤودەنگترین پەرتوکا فەلسەفیا وی (حکمت الاشراق)ە.

ب. نامەیێن عرفانیێن وی کو ب زمانێ فارسینە و هندەك جاران عەرەبینە. بۆ نموونە: (عقل سرخ، یۆاز پرجبرئیل، صفیر سیمرغ و لغت موران) ب زمانێ فارسینە و (هیاکل انوار و کلمه التصوف) ب زمانێ عەرەبینە.

ج. وەرگێران و ئەو شرۆڤەکاریێن وی لسەر پەرتوکێن کەڤن، قورئان و حەدیس ڤیسین، وەکی وەرگێرانا فارسی و شرۆڤەکرنا (اشارات و تنبیهات) یێ ابن سینا و ڕاڤەیێن چەند سورەتێن قۆرئانا پیروز.

د. دوعا و هیڤینامەیێن ب زمانێ عەرەبی.

ه. حکمەتا مەشا، بێگومان حکمەتا مەشائی، بو پێشەکیا ئیشراقێ بوویە. (زهره نراقی: www.google.com)

2. چیرۆکا فۆلکلۆریا (میر مح ی)

(میر مح کورێ پاشایەکی بوو. بچویك بوو. دایك و بابێن وی ئەو کر بوونە د ژوورەکا تاریدا و نەدهێلان ئەو ب دەرکەڤیتە ژ دەرڤە. خەلکی ببینیت و گوە ل ئاخفتنێن کرێت و خەبەران ببیت. ماموستا و مەلا بۆ گرتبوون. دەمێ دهێنە دەڤ میری، وی فێری خواندنێ بکەن. دەمێ ماموستا و مەلا دهاتنە دەڤ میری ئەو فێری خواندن و دیانەتێ دکرن و لدویڤ گووتن و داخوازا بابی ئەو فێری مرۆڤایەتیێ نەدکرن. هەمی ڕۆژا خولامان خوارن ددانە میر محی. ڕۆژەکی خولامان برنج و گوشت بۆ ئینان و دانا لبەر وی دا بخووت. ئەو ب خوە ژی ژ غورفێ دەرکەڤتن و چوون. میرمحی برنج خوار و دناڤ برنجێدا ژی هەستیکەك دیت. ئەوی هەستیك ڕاکر و بەرێ خوە داێ و سەرسوڕمایی ما. هزرا خوە کر و گووت:" ئەڤە چیە؟ " پاشی یاری ب وی هەستیکی کر. هەستیك دهەلاڤێت و دگرتەڤە و دیسان دهەلاڤێتەڤە و دکرە کەنی و کەیفخوەش ببوو. جارا دویماهیکێ هەلاڤێت و هەستیك ب قولاچکا تارێ کەفت و دراند کر و تیرێشکێن حەتاڤێ کەفتنە د ژۆرا تارێدا.

میر مح دیسان سەرسوڕمایی ما و هزرا خوە کر و گووت: " ئەڤە چ تشتە؟" پاشی دەست ب یاری کرن لگەل حەتاڤێ کر کو وان تیرۆژکان بگریت لێ کر و نەکر کو بگریت هەردەمك دەستێن وی ڤالا دمان. ل دویڤدا ئەو عێجز بوو و تووڕە بوو و لدویڤدا شەرێ تیرۆژکان کر. ئەوی ب کولمان ل تیرۆژکان ددا و خوە دهاڤێتە سەر وان. لێ تیروژك هەر ئەو بوون و هەر جار دچوونە جهەکێ دی. هند شەرێ وێ کر هەتا ژ هشێن خوە چووی . ئەو سست لێهات و هشێن وی ژ سەرێ وی چوون و کەڤت و خوین ژ دفنا وی هات. دەمێ خولام هاتین کو ئامانا ببەن، دیت کو میرمح یێ نەهش کەتیە لسەر عەردی و یێ د خوینێ وەر بووی. هەر دم ل دەست چوونە دەڤ دایك وبابێن وی و هەمی تشت بۆ ڕوهنکرن. دایك و بابێ میر محی ب مەزن و وەزیرێن خوە چوونە د ژوورا ویدا. گەلەك زوی ئاڤ ئینان و ل ڕوێ وی ڕەشاندن و هشێن وی هاتنە سەرێ وی و گووت: هەمی ئێکن دڤیا ئەو وی تشتی بگرم و بکوژم.

doi: 10.25007/ajnu.v7n1a167

بابێ وی ژ ڤێ چەندێ سەرسوڕمایی ما و پرسیار کر و گووت: " لاوۆ دڤیا تو چ تشتەکی بگری و بکوژی؟

میری ب دەستێن خوە تیرۆژك نیشا بابێ خوە دان و گووت:" ئەها ئەڤی، ئەڤە چیە؟"

بابێ وی گووت:" لاوۆ ئەو چ نینە، بتنێ ئەو تیرۆژکێن حەتاڤێنە، کو د کونێدا هاتینە د ژوورا تەدا."

میری گووت:"کانێ حەتاڤێ نیشا من بدەن. من ژ غورفێ دەربێخن، من دڤێت بەرێ خوە بدەمێ. ببینم ئەو چ حەتاڤە."

بابی هەست ب شاشییا خوە کر. وی زانی کو بڤی ڕەنگی پەروەردە کرن یا بێ مفایە. ئەوی کورێ خوە ژ غورفا تاڕی دەرئێخستە ژ دەرڤە و دەستێ خوە بەر ب ئەسمانێ بلند کر و گووت:" ئەوا هە، ئەوا لاو دبرسقیت، ڕۆژە. ئەو گەلەك گەلەك بلندە. قەت کەس هەتا وێ بلنداهیێ نەبوویە." پاشی ئەوی ملێ کورێ خوە گرت و برە د دیوەخانا خوەدا. د ڕێدا وان کومەکا کەسان دیتن کو هندەکان، تابویتەك لسەر ملی بوو و دچوون. زەلامەك هەسپەکی ب چەك و ڕەحالێ مێران دکێشیت، لدویڤ واندا کومەکا مرۆڤان هێدی هێدی دچن و پێڕا دبێژن : سیارۆ، سیارۆ ".

میر محی پرسیار ژ بابێ خوە کر:" ئەڤە چیە؟"

بابێ وی گووت:" ئەڤە کۆتەلا(1) زەلامێ مرییە. ئەوێ کریە د تابویتێدا و پێ لسەر ملان دبەن. ئەوا ل پێشیێ دچیت هەسپە. ئەوێ ب چەك و ڕەحالێ مری هاتییە خەملاندن."

میر محی گووت:" بابۆ چەوا مرۆڤ دمرن؟ ئەز ژی دێ مرم؟"

بابێ وی گووت:" ئەرێ بابۆ، ئەز ژی دێ مرم، خەلکێ ڤی باژێری ژی دێ مرن، تو ژی دێ مری."

کوری گووت:" مادەم هوسایە، ئەز دێ چمە جهەکی کو مرن لێ نەبیت."

بابێ وی گووت:" لاوۆ ئەو جهێ کو مرن لێ نەبیت نینە، ناچیبیت تو بچی."

کوری گووت:" نە بابۆ ئەز دێ چم."

بابی گووتی:" ڤێجا من گووتە تە، جهێ کو مرن لێ نەبیت نینە، تو دێ کیڤە چی؟ "

میری گووت:" پێدڤییە ئەز بچمە جهەکی کو مرن لێ نەبیت . ئەز پێ ژوورا تاڕی دەرکەتیم و دێ چم ل دنیایێ گەڕییم دا هەمی تشتان بزانم."

هندی بابێ وی هاتێ نەشیا وی ب ڕاوەستینیت کو نەچیت. ئەوی دا ڕێ و چوو . گەلەك چوو. ل جهەکی ڕاوەستیا جوتکارەك دیت، سلاڤ کرێ و گووت:" بەرەکەت تێدا بیت جوتیارۆ ." جوتیاری گووت:" لسەر چاڤان هاتی، کەرەم کە، میر مح، دێ کیڤە چی؟"

میری گووت:" ئەز دێ چمە وەلاتەکی کو مرن تێدا نەبیت." جوتیاری گووت:" تو کیڤە بچی، مرن هەر یا هەی. تو ڤێ زەڤیا مەزن و بەرین دبینی، ئەز هەر سال شوڤەکێ لێ ڕادکەم. نهو ب تنێ شوڤەکا مای، ئەز نهو دێ دویماهیك شوڤ ژێ ڕاکەم و دێ مرم. تو من چال بکە، ژ بیر نەکە من بکە د گورێدا و بەرێ من بدە حەتاڤێ و پاشی هەرە، بلا خودێ لگەل تە بیت."

پیرەمێری شوڤا دویماهیکێ ڕاکر و جاندا. میر مح ئەو چال کر و ب ڕێ کەت. چوو، گەلەك چوو، پیچەکا دی چوو و تەیرێ سیمر دیت.

تەیرێ سیمری گووتێ:" میر مح تو نهالا هەنێ دبینی، د ڕاستا وێدا تژی گارس بوو. هەر سال من لبەك ژ ڤێ گارسی دخوار، ب وی د ژیام و عەمرێ خوە درێژ دکر. لێ مرن هەرێ نێزیك و نێزیکتر دبیت. ئەڤە دویماهیك لبا مای، من ئەوێ کریە دناڤ ددانێن خوەڕا، هێشتا من ئەو نەخواریە، ئەز ل هیڤیا تە بووم، نهو تو هاتی و ئەز دێ وێ لبێ ژی خوم و مرم. تو من چال بکە و پاشی هەرە و خودێ لگەل تە بیت."

تەیرێ سیمر دویماهیك لبا گارسی خوار و مر. میر مح ئەو چال کر و ب ڕێ کەت و چوو. چوو و چوو، گەهشتە کۆشکا حوریان. حوریان ئەو دیت و برنە دەڤ خوە دناڤ باغێن بەحەشتێدا. باغێ حوریان و حوری ل وی خوەش هاتن. ئەو مال دەڤ وان. گەلەك و گەلك سال دەرباز بوون. میرمح دناڤ باغێ بەحەشتێدا پیر نەدبوو. چەوا جحێل هاتبو وەسا ژی جحێل مابوو. هێشتا هەر پێ کەشخە، ڕند، زیرەك و ڕویگەش بوو. دناڤ باغیدا دارەکا نزم هەبوو. حوریا گووتبوو میری:" نەچیە سەر ڤێ داری، مەترسییە."

دیسان گەلەك دەم بوورین. ڕۆژەکێ دایك و بابێن میر محی هاتنە بیرا وی . ئەو ڕابوو ب سەر وێ دارێ کەت، دا بەرێ خوە بدەتە دەوروبەرێ خوە دا بیرا وی بهێت کا ئەو ژ کیژان ڕێدا هاتیە. دارا ل بن پێ وی بلند بوو، هند بلند بوو هەتا گەهشتیە عەسمانان. میر محی ژ سەری ڕا بەرێ خوە ددا خوارێ و ژ دویرڤە باژێرێ بابێ خوە دیت. پاشی دار نزم بوو و هاتە سەر ڕوخسارێ خوەیێ بەرێ. میر مح ژ دارێ

doi: 10.25007/ajnu.v7n1a167

هاته خوار و دەستمالا خوە دەرێخست و کرە گری. حووریان دەنگێ گریا وی گوهلێبوو. هاتنە دەڤ وی و پرسیار ژێ کر:" تو بوچی دکەیە گرێ ، وەدیارە تو ب سەر دارێ کەتی؟"

میر محی گووت:" حوریێن دەلال، ئەز چوو سەر داری، من باژێرێ بابێ خوە دیت. دلێ من پێ دسوژیت. ئەز حەز دکەم بچم دایك و بابێن خوە ببینم، پاشی ئەز دێ زڤرمەڤە."

حوریان گووت:" میر مح جان، ئەڤە تو هاتیە ڤێرێ، هزار – هزار سالێن بوورین. ئێدی لسەر دارێ ڤێ دونیایێ نە بابێ مایە ساخ و نە دایکا تە. تو بجێلی و نهو رهێن تە یێن سەر دکەڤن. هەسپێ تە هێشا کوریکە. هێشتا تاژیێ تە بجێلە. دێ گەلەك باش بیت ئەگەر تو نەچی."

میر محی گوهێ خوە نەدا حوریان و گووت:" نە حوریێن دەلال ئەز دێ هەر چم."

حوریان سێ سێڤ کرنە د بەریکا ویدا و گووتن:" هەرە، خودێ لگەل تە بیت، و ڤان سێڤان ژی نەدەیە کەسەکی."

میر مح ب رێ کەت و چوو . گەلەك چوو. پێچەکا دی ژی چوو. ل دویماهیکێ گەهشتە باژێرێ بابێ خوە . هەسپ هاژووت و ل بەر دەرێ قەسرا بابێ خوە ڕاوەستیا و گووتە خولامان:" هەسپێ من ببەنە دگوڤێڤە. " خولامان ئەو نەنیاسی بوو، چوونە دەڤ پاشای و گووتنێ :" پاشایێ ساخ بیت، ئێکێ هاتی و لبەر دەرگەهی ڕاوەستیای و دبێژیت: ئەڤی هەسپێ من ببەنە د گوڤێڤە، ئەڤە قەسرا بابێ منە." ئەم نزانین کورێ تەیە یان نە، چێدبیت کورەکی تە بیت و ژ وەلاتێ خەریبیا َزڤرییتەڤە.

پاشای گووت:" هیچ یەك ژ کورێن من نەچووینە وەلاتێ غەریبیا. گەلەك باشە، هەرنە دەڤ کالێ بەران. ئەوێ دناڤ پەمبیدا پێ پێچاییە.عەمرێ وی گەلەکە. ئەو زانایە. پرسیارێ ژ وی بکەن، ئەو خورتێ هاتییە بەر دەرێ قەسرا من کیە ، کورێ کێیە و ژ کیژ وەلاتیە؟ "

خولام چوونە جەم کالێ دناڤ پەمبیدا پێچایی و ئەو پرسیار ژێ کرن.

پیرەمێری گووت:" منێ گولێ بووی، د سەردەمێن گەلەك کەڤندا، دڤی وەلاتیدا پاشایەك هەبوو. ئەوی پاشای، کورێ خوە ژ مال دەرنەدخست، و نەدڤیا کو کورێ وی دناڤ کوشکێدا بهێت و بچیت و فێری تشتێن خراب ببیت، بکەڤیتە بن باندۆرا بودەلان و عەواران. ئەوی کورێ خوە د هێلا د ژورەکا گرتیدا. سێ چوار خولام دبن ئەمرێ ویدا بوون. یێن خوارن بو ئامادە دکر. یێن ژوورا وی پاقژ دکرن. ماموستا و مەلا دهاتنە دەڤ وی و چیروك و ئەفسانەیێن ب جە و ڕێ بۆ دگووتن. جارەکێ خولان خوارن بو ئینا. ئەوی نان خوار و دناڤ برنجێدا هەستیکەك دیت. یاری لگەل هەستیکێ دکرن. دهاڤێتە هەمی عەردا __ سەری، خوارێ __ هەتاکو هەستی ب کوژبنەکا تاڕی کەتی و دڕاند و تیروژکێن حەتاڤێ ژ وی کونی هاتنە دناڤ ژوورا ویدا. کورك مێرخاس و پەهلەوانێ چیروکانە، شەڕێ تیروژکان دکر. ئەوی هزر دکر ئەو دێوەکێ کورەیە، پێ هاتی و چوویە د ژوورڤە. ئەوی وەکی مێرخاسەکی، گەلەك شەڕێ تیروژکان کر، لێ نەشیا بوو چ بکەت لەوڕا سست ببوو و نەهش کەتبوو عەردی و خوین ژ دفا وی هاتبوو، دایك و بابێن وی ب وی حەسیابوون و ئەو ژ ژوورا تاڕی دەرخستت بوون و بربوونە د قەسرێڤە. کوری گووتە بابێ خوە:" بابۆ، بەسە، ئەز وەکی چیچکان د قەفەسێدا بم، پێدڤیە چاڤێن من ب دنیایێ ڕوهن ببن، دڤیا ئەز بچم وەلاتێ خەریبیا ببینم، چێ دبیت ئەز وەلاتەکێ وەسا ببینم کو مرن تێدا نەبیت."

باب نەشیا بوو کوڕی تێبگەهینیت کو ئەو نەچیت. ئەو چوو و کەڤتە باغێ بەحەشتێدا. د وی باغیدا هندەك فیقی یێن هەین کو مروڤی ب هێز دئێخن، زیرەك و چەلەنگ دبن و ژیی درێژ دکەن. لێ ئەڤە یا گەلەك ژ مێژە بوو. ڕەنگە ئەو خورتێ هاتیە بەر دەرێ قەسرا پاشای، کورێ وی پاشایە و زڤڕیبیتەڤە و هاتیە ڤێرێ، ئەو هزر دکەت کو دایك و بابێن وی د ساخن، هەرن بێژنێ کو ژ مێژە یێن مرین، و باژێرێ بابێ وی ژی ژ مێژەیە نەمایە و ل شوینا وی باژێرەکێ نوی هاتیە ئاڤاکرن."

خولامێن پاشای ڤەگەڕیانەڤە و ئەو ئاخڤتن هەمی بۆ دووبارە کرنەڤە . ئەوی باوەر نەکر. پاشای میر مح نەبرە دەڤ خوە. ئەوی ئەمر کرە خولامان کو میری ببەنە د ژوورەکا جودادا و خوارنێ بدەنێ و ل وێرێ پێ ئارام بیت. خولامان ژی وەسا کرن. میر مح چەند ڕۆژەکان بڤی ڕەنگی ما. ئەو ل وێ هیڤیێ بوو کو دایك و بابێن وی بهێنە دەڤ وی، لێ کەس نەهاتە دەڤ وی و بتنێ ل وی دەمی هندەك دهاتن دەڤ وی دەمێ خوارن بۆ دئینا. جارەکی دەمێ خولامان خوارن بۆ ئینای ئەوی پرسیار ژ وان کر:" بوچی دایك و بابێن من ناهێنە دەڤ من، ئەو ناخوازن من ببینن، ژ من توڕە بووینە کو ئەز چوو بووم؟"

خولامەکی گووتێ:" دایك و بابێن تە نەماینە، ئەو ژ مێژەیە یێن مرین، ئەڤە پاشایەکێ دیە، ل شوینا بایێرێ بابێ تە تێدا دژیا، باژێرەکێ دی پێ هاتییە ئاڤا کرن، تو نە کورێ

ڤی پاشایی. كی بهێته دەڤ تە ، دەمی دایك و بابێن تە ل ڤێرێ نەبن. ڤان وەكی مێهڤان تو ێ پەسەندكری و ناهێنە دەڤ تە چونكی گەلەك د مژویلن."

میر مح خەمگین بوو، هزرا خوە كر كو ژ خوە ێ هاتی. گووتە خولامان:" ئەو جهێ دایك و بابێن مروڤی لێ نەبن، مروڤ نەشێت هێلینا خوە لێ بدانیت، پێدڤیە ئەز پاشڤە بزڕمەڤە."

میری خاترا خوە ژ وان خواست، مالئاڤا گووت و ب رێ كەڤت و بەر ب حوریاڤە چوو. د ڕێكێدا پیرەژنەك ڕاستی وی هات و گووت:" میر مح ئەز خوە دهاڤێژمە لبەر بەختێ تە ، كچا من گەلەكا نەساخە، ب هیچ ڕەنگەكی ل هیچ جهەكی سێڤ ب دەستناكەڤن، بێهنا سێڤی لدەڤ تە دهێت، تو سێڤەكێ نادەیە من ئەز ببەم بدەمە كچا خوە كو بخووت و چێ ببیت."

میری دەستێ خوە كرە د بەریكا خوەدا، سێڤەك ئینا دەر و دا پیرێ. ئەوی دەمێ سێڤ دایە پیرێ چۆكێن وی سست بوون، موێن سپی كەتنە د ڕووێ ویدا. میر د ڕێیا خوەدا چوو. پیرێ كەلەخێ خوە گوهارت و دیسا هاتە پێشیا وی و گووت:" هۆ ڕێبوارۆ، ب خاترا خودێ، بناڤێ خودێ، چێ دبیت ل دەڤ تە سێڤ هەبن، ئێكێ بدە من زارۆكا من نەخوەشە، سێڤەكێ بدە من كو ئەز بدەمێ ئەو بخووت و چێ ببیت."

میر محی ژ بەریكا خوەدا سێڤەك ئینا دەر و داڤ پیرێ. لێ مرن هێدی هێدی خوە نێزیكی وی دكر. ئەو ئێدی تەمام پیر بوو، دلێ وی سست بوو، بێ هێز بوو لێ هێدی هێدی د ڕێیا خوەدا دچوو. چوو و چوو، ل دویماهیكێ نێزیكی بەحەشتێ دبوو. پیر ب كەلەخەكێ دی د ڕێكا ویدا ڕوینشت بوو و هاتە بەراهیكا وی و گووتی: " زەلامێ خێرخواز، كورەكێ من ێ نەساخە، ێ لبەر مرنێ، ئەزا ل وێ باوەرێ كو لدەڤ تە سێڤێن هەین، براوۆ ئێكێ بدە من و ئەز بچم بدەمێ، بەلكو چێ ببێتن."

ل وی دەمی حوری ل ئەیوانێ روینشتی بوون و ژ دویرڤە بەرێ خوە ددانە وی، وانا دیت كو میر مح ێ سێڤێ ددەتە پیرێ، كرنە قیژی، گووتن:" میر مح سێڤا نەدە پیرێ، نەدە پیرێ." لێ دەنگێ وانا نەچوو گوهێ وی. ئەو ژ حال چووبوو، كەڕ ببوو. دەمێ وی دویماهیك سێڤ دایە پیرێ، ڕحا وی ژ دەست وی چوو، هەسپێ وی ژێ گران ببوو و پێن وی د عەردیرا دچوونە خوارێ لێ لگەل هندێ ئەوی میر مح گەهاندە باغێ بەحەشتێ. حوریان لەز كرن و بەرف ویڤە هاتن. وەكی مەیتەكی ژ هەسپی ئینانە خوار و ڕاكرن و برنە د مالێڤە.

ل دویڤدا و پشتی ماوەیەكێ كورت ئەو مر. ئەوانا ئەو دناڤ گولێن بەحەشتێدا چالكرن. گەلەك دلێ وان مابوو ب ویڤە. دڤیان ڕحا وی بزڤرینەڤە، لێ نەشیان. هونەرێ وان ئەو بوو كو ب بەرهەمێن دارێن بەحەشتێ عەمرێ وی درێژ بكەن. ل دویماهیێ... میر مح مروڤی مرنێ بوو. دڤیا مربا. ئەو ژ مرنێ ڕەڤیا بوو. میر مح كو ژ مرنێ ڕەڤی، مر و بوو قوربانا حوریان. ڕۆژا مە ژێ دێ هێت، ئەم ژێ دێ مرین، كەس نەشێت ژ مرنێ ب ڕەڤیت.) (پرۆفیسۆر قەناتێ كوردۆ:1976: 155.163).

3. ڕەنگڤەدانا هزرا (سۆهرەوەردی) د چیرۆكا فۆلكلۆریا (میر مح) یدا

3 .1. نیشانێن چیرۆكا فۆلكلۆریا (میر مح)ی:

بەری كار لسەر چیرۆكا (میر مح)ی بكەین، پێویستە بەرهەڤیا وێ، ب هندەك نیشانێن سەرنجراكێش بكەین، ب ڕەنگەكی كو واتایێن سەنتەرێن وێ چیرۆكێ بهێنە دیار كرن و جۆرێ پەیوەندیا وان ب هەڤڕا نیشان بدەین. ب گشتی هندەك ژ وان نیشانان، ئەوێن لخوارێنە:

- میر: سالك: "ڕێڤینگێ ڕێكا خودێ و چونكی ێ ب ڕێڤە كەواتە ێ دناڤبەرا دەستپێك و دویماهیكێدا." (سید جعفر سجادی:1389: 454)

- مح: ناڤێ میری/ ڕەنگە كورتكریێ ناڤێ (محەمەد)ی بیت. ڕەنگە ئاماژە بیت بۆ ناسناڤێ (فەقیێ تەیران) كو (م.ح)یە. (سەعید دێرەشی: 2005: 15.29)

- ئۆتاخەك تارێ: دویر كەتن ژ دونیایێ، نەهایدار بوون ژ هەر تشتەكی، یان ژێ مەرەم پێ (خەتلوەتخانە) یە كو" جهەكە سوفی ژ بو زیكر و ئەندێشە و چلە نشینی و ژ بو دویر كەڤتن ژ خەلكی دچنە د وێرێدا. (هروی) دبێژیت: هەر ئێك ژ پێغەمبەران خەلوەتخانەیەك هەبوویە كو ژ بو ڕزگار بوون ژ نەفسا خوە و گەهشتن ب هەڤالێ خوە دچوونە وێرێ. خەلوەتخانا ئیبراهیمی، ئاگر بوو. خەلوەتخانا موسای، تور بوو. خەلوەتخانا عیسای، فەلەكا چارێ بوو.خەلوەتخانا دویماهیك پێغەمبەر ژێ پلا نێزیكیێ/(قرب) بوو." (سید جعفر سجادی: 1389:367) زێدەباری ڤێ چەندێ دێ شێین بێژین كو" مەرەم ژێ زانستێن وەرگرتیە كو د چوارچووڤێ عرفانێدا وەك سەقفێ خانیە كو هەرچەندە مە ژ بارانێ دپارێزیت لێ نەشێت ژ مرنێ ڕزگار بكەت." (سید محمد دامادی: 1379: 184)

- تاڕیاتی = شەڤ، ناخێ شەڕانگیز، خراب، پیس

- ڕوناهی = ڕوژ (نورالانوار)

- تێڕێژ: (برویسی، لدەڤ عارفان ب ئێکەم ڕوناهیا کو ل بەنی خویا دبیت و وی بەر ب ڕێکا خودایی و چوونا بەر ب نێزیکیا خودێدا دبەت، دهێتە ناڤکرن.) (سید جعفر سجادی: 1389: 192) و دبێژنێ (حال) و ئەو حالێ ئەو دکەڤیتێ و ژ جیهانا دەرەکی بەر ب جیهانا ناڤەکیا خوە دبەت.

- خواندنا زانستی ــ ب دەستێ سەیدا و مەلای ــ د چوارچووڤەکا گرتیدا تاریاتیە و بێ مفایە؛ ب بوچوونا سوفیان پێویستە خواندن و فێر بوون ژ ئەنجامێ دەرکەفتن ژ دورهێلا جڤاکی بیت. "د مەکتەبا عرفانیدا بتنێ جەخت لسەر زانستی ناهێتە کرن، بەلکو کریار بناخێ کاریە و زانست ب خوە ژی ئەنجام و بەرهەمێ کریاریە. ژ بو گەهشتن ب هایداریا عرفانی پێدڤیە هندەك قوناغان ببوورینی و بچیە سەفەر و گەریانان و ژ هندەك پلەیان دەرباز ببی." (سید یحیی یثربی: 1382: 33) و گشت هزر و ئەندێشەیێن مروڤی دڤێ جیهانا بێسەروبەر و پڕی هەڤدژیدا هەردەم پێ د هەڤڕكێیدا و د چارچووڤا پرسێن جوراوجورێن وەکی (زانست، تەریقەت و شەریعەت)دا هەست ب پرسیارێن بێ بەرسڤ دهێتە کرن. (سید محمد دامادی: 1379: 182)

- شەریعەت: هندەك گووتن و کریار و ئەحکامن کو حەق باری تەعالا ژ زاردەڤێ پێغەمبەری (س.خ) بو بەنیێن خوە دبێژیت. بڕیار و ئەحکامێن سەرڤەیینە.

- ب تیرێژ ڕا شەڕ کر: بێ هیڤی بوون، بێ ئەنجامبوون، هێزا شەڕانی؛ واتە لگەل خوە و عاقلێ خوە دئاخڤیت و زانستێ شەریعەتێ لێکددەتەڤە و لگەل زانستێ عەقلی بەراورد دکەت و بڤێ چەندێ ژ هش دچیت. د هزر و دیتنا ئیشراقی و عرفانیدا عەقل پێ کورەیە؛ کەواتە ل گورەی ڤێ دیتنێ ژ تاریاتێ بەر ب تەریقەتێ دێ چیت.

- خوین: خوین ژ دفنا وی هات: (مەرەم پێ تاقیکرنێن دژوستانەیە ب هەمی جورێن خوەڤە و هندی بەلا پتر بن، نێزیکی دێ پتر لێهن.) (ئیبراهیم ئەحمەد شوان: 2010: 64)

- نەهش: " ئەو پلەیە ئەوا تێدا سیفات ژناڤ دچن." (سید جعفر سجادی: 1389: 208)

- ئاڤ :(مەبەست پێزانینە/مەعریفەتە.) (سید جعفر سجادی: 1389: 1)

- تابوت: مرن، بێ هیڤیبوون، ئەنجاما هەر کەسەکی. جهڤەنگە بو هەر ئێك ژ هێزێن ڕاکێشانێ،... و مەرەم ژێ کوشتنا شەهوەت و حەزا سێکسیە و بڕیاردانە لسەر نەئینانا ژنێ و پێکئینانا خێزانێیە.

- حەتاڤ: ژێدەرێ ڕوناهیێ، دچیتە د چوارچووڤێ ڕوناهیا ڕوناهیێ/ڕوناهیا ئەحمەدی هەروەسا " د عرفان و لدەڤ خودان زەوقان ئەڤ پەیڤە هندەك جاران ب واتایا ژیانێیە. بو نموونە دبێژن: حەتاڤا ژینێ وی بەر ب نەمانێیە. هندەك جاران واتایا هەبوونێ ددەت. حەتاڤا وجودێ، حەتاڤا هەبوونێ، شەمسا وجودێ و هندەك جاران ژی ب واتایا زانستێیە. وەك: حەتاڤا زانینێ. هەروەسا ب واتایا ڕاستیا وجود و هەبوونێ دهێت." (سید جعفر سجادی: 1389: 43)

- ئەسمان: (جهڤەنگە بو سەرێ مروڤی) (سید جعفر سجادی: 1389: 42)

- باب: "واتە جیهانا عەقلی و موجەرەداتان کو جیهانا سەرەکیە." (سید جعفر سجادی: 1389: 209)

- خاتر خواستن: د ڤێ قوناغێدا کریارا (نەفیا بیرهاتنان) دهێتە ئەنجامدان کو" بریتیە ژ ڕیازەت و زەحمەتێن سالکی کو بێگومان بێی کەرەم و حەزا خودێ ناگەهیتە چ ئەنجامان. بڤێ چەندێ سالك ب پێیالا (نە / لا) هەمی تشتێن بێ بها ژ دلێ خوە رادمالیت." (سید یحیی یثربی:1382: 460)

زێدەباری هندێ دێ شێین بێژین ئەڤ تێبینیێن دایك و بابێن میر محی ئاماژەیە ب ترسا ژ خودێ کو میر مح ژ خودێ ناترسیت و ب دروستاهی خودایێ خوە پێ نیاسی و " (ئوەیس) دبێژیت: من عرف الله لا یخفی علیه شیء؛ و چ تشت ژ وی ڤەشارتی نینە." (سید محمد دامادی: 1379:196)

- شوڤا پاشین : " خویایە مروڤ دارا بوونەوەرانە. و دەمێ مروڤ دگەهیتە عەقلی و پشتی عەقلی، چ تشتێ دی نینە، بڤێ چەندێ خویا دبیت کو ئێکەم توف، عەقل بوویە و دەمێ مروڤ دگەهیتە کاملانا عەقلی دگەهیتە دویماهیکا خوە و بالغ دبیت و بازنە ب دویماهیك دهێت و دەمێ ژ ڤێ دارێ جودا دبیت ئازاد دبیت و دگەهیتە پلا (فنا فی الله)یێ." (سید جعفر سجادی: 1389: 202) واتە دویماهیکا هەر تشتەکی زڤڕینە بو بنیاتێ خوە و بڤێ چەندێ توف دهێتە ڕەشاندن و د عەردیدا دچیتە خوارێ و پشتی دبیتە بەرهەم، جارەکا دی دبیتەڤە توف. زێدەباری هندێ کو دەربڕینێ ژ کریارا زاوزێ ژی دکەت.

- چالکرن: بن ئاخ کرن. واتە ڕزگار بوون ژ جیهانا لەشی و ماددی

doi: 10.25007/ajnu.v7n1a167

- تەیرێ سیمر: تەیرێ سیمرخ/ " بالندەیەکێ ئەفسانەییە، گەلەکێ مەزنە و هێلینا وێ یا ل چیایێ قاف". (حسن عمید: 1374: 774) واتایا وێ " مروڤێ کامل و تەمامە" (سید جعفر سجادی: 1389: 491) هەروەسا هاتیە گووتن کو " بالندەکێ گەلەك مەزنە، پشکەك ژێ بالندەیە و پشکەك ژێ مەمکدارە. زیرەڤانەکێ ب هێزە و شیفاکەرەکە کو جەڤەنگێ هەڤگرتنا ئەسمان، عەرد و زاوزێیە." (Miranda Bruce.Mitfo: 1394: 74) هەروەسا " ب زمانێ مروڤێ دئاخڤیت و بەرپرسێ (پەیامهێنەر)انە و نهێنیان دپارێزیت. لسەردەمێ ئیسلامەتیێ، سیمرخ نەبتنێ رێبەرێ عرفانی و خودیکا زاتێ خودێیە، بەلکو سیمبۆلا نەفسا ڤەشارتیە،... هەروەسا سیمبۆلا دویڤچوونا نەفسێیە." (ژان شوالیە و الن گربران: 1382: 711)

- گارس = "توخمەکێ دانیە و دکەنە نان و خارن." (گە مڤهر مابی: 2009: 833) دەربرینە ژ نەخوشیێن ژیانێ.

- باخێ بهوشتێ: خوەشی، ئەو سوزا خودای دایە مروڤ چاکان." شوێنی لە خوا ترسەکانە، جگە لەو هەموو خۆشیەی کە لە بەهەشتدا هەیە، بەهەشتیان لە وێدا بە دیداری پەروەردگاری خۆیان شاد دەبن." (ئیبراهیم ئەحمەد شوان: 2010: 66)

- دار = دارەکە نزم: " مەرەم ژێ دارا مرۆڤایەتیێیە؛ یا خود جیهانا هەبوونێ. (نەسەفی) دبێژیت: د هەر بەحەشتەکیدا دارەك و هەر دارەکێ ژێ ناڤەکێ هەی. ناڤێ ئێکەم دار(امکان) دارا دوویێ (وجود) سێیەم دار (مزاج)، دارا چوارێ (عقل) و یا پێنجێ(خلق)، دارا شەشێ (علم)، حەفتەمین دار (نورالله) و دارا هەشتێ (لقا)یە. " (ئیبراهیم ئەحمەد شوان: 2010: 381) هەر ئەڤ دارە، بوو ئەگەرێ هندێ کو هەستێ مرۆڤایەتی لدەڤ میری دروست ببیت و ل بەحەشتێ بەر ب باژێرێ خوەڤە بچیت و راستیان بۆ جارا دوویێ ببینیتەڤە. پشتی کو میر بۆ ماوەیەکێ درێژ ل بەحەشتێ مای و لگەل حوریان ژیان ب سەر بری، گەهشتە وێ ئەنجامێ کو پێویستە بەر ب بنگەهێ خوە یێ سەرەکێ بڕیارێ و تێگەهشتنێ بڤەگەڕیتەڤە، لەوڕا سویاری دارا نزم دبیت.__ کو مەرەم پێ نزمترین دارە د نزمترین بەحەشتدا کو دارا (امکان)ە و ب بلند بوونا وێ دارێ دگەهیتە بەحەشتێن دوویێ و سێیێ کو دارێن (وجود) و (مزاج) لێ شین بووین و دەمێ دگەهیتە دارا چارێ کو (عەقل)ە و بڤێ رەنگی عەقلێ وی جارەکا دی شول دکەتەڤە هەست ب وێ جیهانێ دکەت، ئەوا ئەو بۆ مەرەمەکێ ژێهاتی، لەوڕا هەست ب نەئارامیێ دکەت و پێدڤیە ب ڤەگەڕیتەڤە وێرێ، ژ بو گەهشتن ب مەرەما سەرەکێ کو هەمان (نەمری)یە. و بڤێ چەندێ و ب شێوەیەکێ ناراستەخۆ باس ل رۆلێ عەقلی و تەواوکەریا عەقلی لگەل تەسەوف و سوفیگەریێ دکەت.

- باژێر: " د ئاخڤتنێن عارفاندا، واتایێن خوازەیی وەرگرتیە، هەر وەکی (مەولانا جەلالەددین) باژێری ب جیهانا عەقل و تێگەهشتنێ لقەلەم ددەت و گوند ژێ جەهل و نەزانینە. " (سید جعفر سجادی: 1389: 513)

- سێ: " ل گشت جیهانێ، سێ ژمارەکا جێگیر و دونیاییە. نیشانا سیستەمێ فکری و رحی یا پەیوەست ب خودێ، گەردوون و مروڤیە، ... دەمێن سێیانی بریتینە ژ رابردوو، نهو و داهاتوویە، ... ئەڤ ژمارەیە د سێ رستەیێن سیمبولیێن ئایینی کەڤنێ ئیرانیان دهێتە دیتن: هزرا جوان، گووتنا جوان و کریارا جوان." (ژان شوالیە و الن گربران: 1382: 663. 673)

- سێڤ/سێ سێڤ: فێقیێ بەحەشتێ، ئەو فێقیێ ئادەمی (س.خ) خواری و بوو ئەگەرێ دەرچوونا وی ژ بەحەشتێ. و " د قوتابخانێن عرفانیدا سیمبۆلا نیاسین و مەعریفەتێیە،...و لدویڤ شرۆڤەکارێن (پۆل دیل)ی و ژ بەر کو سێڤێ رووخسارەکێ بازنەیی یا هەی، ب گشتی نیشانا حەزێن دونیایی یان تێر کرنا وانە،... هەروەسا فێقیەکە کروڤی گەنج و نوی دکەت و نیشانا نویکرن و تازەبوونا بەردەوامە. (ژان شوالیە و الن گربران: 1382: 699 . 702)

- پیرەمێر:"پیر، ئەڤ پەیڤە گەلەك جاران د ئەدەبیاتا عرفانیدا هاتیە بکار ئینان و واتایێن جۆراوجۆرێن هەین: پیرێ دێر، پیرێ خانقاە، پیرێ پێغەمبەرێن کەنعانی، پیرێ مەیخانێ، پیرێ مۆغان، پیرێ ب سالڤەچوویی و پیرێ خەراباتان. هندەك جاران ب واتایا ڕێنیشاندەر و قوتب دهێت و هندەك جاران ژێ رندێ خەراباتان و هندەك جاران ب عەقلی دهێتە گووتن." (سید جعفر سجادی: 1389: 216)کو هەلبەت د ڤێ چیروکیدا ئەڤ پیرە پیرێ ئاخڤتنێیە و ب واتایا (ڕێنیشاندەرێ تەمام و شێخ) (سید جعفر سجادی: 1389: 217) دهێتە نیاسین.

- سست بوونا چۆکان: ئەنجاما ژ دەست دانا ئێکەم سێڤ، نەمانا هێز و شیانان، گەهشتن ب دویماهیك دەمێن ژیانێ.

- سپی بوونا موی: ئەنجامێ ژ دەست دانا ئێکەم سێڤ، تێگەهشتنا ڕاستیێ، زانا.

- تەمام کال بوو: ئەنجامێ ژ دەست دانا دووەم سێڤ، تێگەهشتنا تمام/کامل.

- دلێ وی سست بوو: ئەنجامێ ژ دەست دانا دووەم سێڤ، ژ دەست دانا مەرەمێن دونیایی، حەژ دونیایێ نەکرن.

doi: 10.25007/ajnu.v7n1a167

- ژ قەوات کەت: هێزا خوە کرە دیاری بۆ مرنێ، ژ دەست دانا مالێ دونیاێ. شکەستنا غروورێ.

- کەڕ بوون: ئەنجامێ ژ دەست دانا سێیەم سێڤ، گوە نەدان ب مال و ملکێ دونیاێ، کەڕ بوون ل هەمبەر حەز و ڤیانێن خوە یێن دونیایی و یێن دلێ خوە.

- ڕوح چوون: ئەنجامێ ژ دەست دانا سێیەم سێڤ. ئازاد بوون ژ ڤێ دونیاێ، گەهشتن ب مەرەما خودی، گەهشتن ب خودێ." ئەڤ قۆناغە قۆناغا ژ دەستدان و فەنایا ئیرادێیە کو هەمان پلا (رچا)یە ... ئەڤ پلەیە، قۆناغا بهەڤ گرێدان و خالا هەڤپشك و پێكولا سالك و چاڤدێریا خودێیە. ب گشتی فەنایا ئیرادا سالکی، بەرزترین پلەیە کو ب سەر پلا (توکل) دکەڤیت، کو ئەو ژی ژ دەستدانا هێزێیە." (سید یحیی یثربی:1382: 452) و نەخوارنا سێڤان؛ واتە ب ڕۆژی بوون و هەدار لسەر برسێ، کو جۆرەکێ ڕیازەتێیە دهێتە نیاسین. کەواتە مەبەست ژ مرنێ نە مرنا جەسەدییە، بەلکو بەرز بوونە ژ نزماتیێ بەر ب بلنداهیێ.

- چالکرن: ئەنجاما ژ دەست دانا سێیەم سێڤ، زڤڕین بۆ ئاخێ، ژ دەست دانا گشت حەز و ڤیان و ئارەزوویێن خوە یێن دونیایی، زڤڕین بو بنیاتێ خوە.

2. 3 دەستەواژەیێن سەنتەری:

1- سێمر: بالندەیێ ڕەنگاوڕەنگێ ئەفسانەیی و جەڤەنگێ (توحید)ێیە.

2. سێ: نیشانا عەشقا مەجازی یان جەستەییە. (.م.لوفلر__دلاشو: 1386: 224)

أ. سێ کەسان وانە گووتنە میری: (ماموستا، مەلا، سەربورێن ژیانێ)

ب. سێ کەسان ڕێ ل چوونا میری گرتن: (باب، جوتیار، سیمر)

پ. سێ ڕێگر د خوەشیا میریدا هەبوون: (دارا نزم، دلتەنگی، گری)

ت. حوریان سێ سێڤ کرنە د بەریکا میریدا.

ج. پیرێ سێ نەساخ هەبوون: (کچ، زارۆ، کور).

- کچ: جەڤەنگێ لێبیدۆی و هەستێ سێکسی.
- زارۆ: چەڤەنگێ خوەشی و لەزەتێن دونیایی.
- کور: غروور و هەستێن شەڕانگیزێن مروڤی.

ئەڤ هەر سێ هەستە لدەڤ مروڤی ب نەساخیێن کوژەك دهێنە هژمارتن و پێدڤیە ژ بۆ گەهشتنا سالکی ب خودێ ڤان ئێشان ژ خوە دویر بکەت هەتا کو بگەهیتە نەمرێ.

چ: سێ نەساخی لدەڤ میری دروست بوون: (سستیا پێی ، بێهێزیا دلی ، کەڕ بوون)

3. مرن

د سەرجەمێ ڤێ چیرۆکێدا چەندین مرن هەنە کو ب گشتی بو عەردی دزڤرنەڤە و ئەڤێ چەندێ بۆ مە ڕوهن و دیار دکەت کو ڤیسەرێ ڤێ چیرۆکێ باوەری ب ژیانا پشتی مرنێ هەیە:

أ. مرنا ئەوی کەسێ نەنیاس کو بوو ئەگەرێ دویرکەفتنا میر محی ژ مال (مرنێ د تابوتێدا)

ب. مرنا جوتیاری و ڤەشارتنا وی ل بن ئاخێ.

ج. مرنا تەیرێ سیمر و پشتی خوارنا گارسی و ڤەشارتنا وی.

د. مرنا پیرەمێرێ هەمی تشتزان. (مرنا قوتبی)

ه. مرنا میر محی ب خوە.

لێ زێدەباری هندێ وەك زاراڤەكێ عرفانی مرن ب واتاێ ڕزگار بوونا لەشیا مروڤیە؛ کو میر د قۆناغا دوویێدا دگەهیتێ.

3 .3 شرۆڤە کرنا چیرۆکا فۆلکلۆریا (میر مح)ی:

ئەگەر بەرێ خۆ بدەینە ڤێ چیرۆکێ دێ بینین کو ئەڤ چیرۆکە ب گشتی دابەشی چەند قۆناغان دبیت و د هەر قۆناغەکێدا، ڤیسەری جەخت لسەر هندەك جەمسەرەکان کرییە و هەر قۆناغەکێ بابەتەك ب خوەڤە گرتیە و ب گشتی دێ بەر ب نەمری یا خود (فنا فی الله) و پاشان (بقا بالله)یڤە چن.

1. قۆناغێن بەرجەستە بوونا هزرێ:

قۆناغا ئێکێ:" خوییایە کو هەر د کەڤندا بڤی ڕەنگی بوویە کو زانایێن ئولێ ئیسلامێ جەخت لسەر ڤەگێڕانێن حەدیسان و دویڤچوون و پەرتوك و سوننەتان دکرن و ب کارێ کومکرن و تومارکرنا دەنگوباس و حەدیسان دکرن." (سید محمد دامادی: 165:1379) هەر د ڤێ قۆناغێدا و دەمێ میر ب هەستیکی یاریان دکەت و بڤێ چەندێ تاڕیاتیێ دشکێنیت و ڕوناهیێ دهینیتە د ژوورڤە، دەربڕینێ ژ وێ ڕحا شەڕانگیز دکەت کو هەر دەم مروڤی بەر ب خرابیێ هان ددەت و مروڤی ژ کارێن باش و چوونا بەرەڤ ڕوناهیێ پاشگەز دکەت. ب گشتی ئەڤ چەندە مە بەر ب دوو دورهێلان دبەت؛ یا ئێکێ دورهێلا سادە وساکارا ئابینی کو هیچ ئەنجامەکا کویر تێدا نینە و بتنێ چوارچووڤەکا ڕووکەشانە ب خوەڤە دگریت و یا دیتر ژی دورهێلا

doi: 10.25007/ajnu.v7n1a167

ڕوناهی و باشی و خودێ و کریارێن باشە کو هەر ژ دەستپێکێ یێ دناخێ مروڤیدا هەین و مروڤ د هەلبژارتنا هەر یەك ژ ڤان دوو دورهێلان یێ ئازادە و یا ژ هەمییێ گرنگتر، ئەو کەرەما خودایيە کو د جیهانا سوفیگەریدا ب (حال) لقەلەم دهێتە دان.

هەر دڤێ قۆناغێدا مەرەم ژ (ژوورا تاڕی) چاڤتاڕییا میریە ژ زانستێ تەریقەتێ، واتە وی هیچ زانیاری لسەر تەریقەتێ نەبوویە و خودێ کەرەمێ لگەل دکەت و ڕوناهیەکێ دئێخیتە د دلیدا و بڤێ چەندێ شەڕێ ڕوناهی و تاڕیێ دناخێ ویدا دەست پێدکەت و ل دویماهیێ ڕوناهی ب سەر دکەڤیت چونکی دبیتە ئەگەرێ هندێ کو دەمێ باب ڕوناهیێ نیشا میری ددەت، ئەو دبێژیت ئەز دێ خوە گەهینمە وی و دێ نەمریێ ب دەستڤە ئینم. زانست و مەعریفەت ژێدەرێ هایداری و هشیار بوونا مروڤیە. تاڕیاتی ژ بۆ عارفان جەڤەنگێ دویر بوونێیە ژ عەشقا خودایی و عەشق د دلیدا یێ مریە و دەمێ ئەو تیرۆژك دکەڤنە دتاڕیاتییێدا و هێشتا هەست ب ڤێ عەشقێ نەهاتیە کرن و ل دویماهیکێ ژ کاریگەریا عەشقێ و ڕوناهیێ میر نەهش دبیت، چونکی شیانێن بەرگری و دیتنا ڕوناهیێ نینە، ژ بلی هندێ کو هێشتا نە شیایە وێ عەشقێ د ناخێ خوەدا ب حەلینیت و ب دەستڤە بینیت یان بگریت. ب بوچوونەکا دی ئەڤە ئێکەم قۆناغا هەستکرن ب عەشقێیە کو خودێ ژ کەرەما خوە وەك تیرۆژکەك ژ حەتاڤا مەزن ئاراستەی میری دکەت و د ڤی کاریدا وی توشی گەلەك نەخوەشیان دکەت و هند ماندی دکەت کو بەرگە نەگریت و نەهش ببیت و خوین ژ دفنێ دهێت و بڤێ چەندێ گشت سیفاتێن خوە ژ دەست ددەت.

قۆناغا دوویێ: دڤێ قۆناغێدا کەس و کارێن میری هەست بڤێ عەشقێ دکەن و بابێ وی ژێدەرێ وێ عەشقێ و ڕوناهیێ کو حەتاڤە و هیشتا میری دڤێت لگەل وی شەڕی بکەت نیشا میری ددەت و میر بڤێ چەندێ و ب دیتنا تابویتا مرنێ گشت حەزێن دونیایێن خوە دکوژیت و بڕیارێ لسەر نەمریێ ددەت و ژ کریارا خوە پاشگەز دبیتەڤە و دێ ل دویڤ نەمریێ چیت و دڤێت وەکی وێ حەتاڤێ بڕسقیت و ڕوناهیێ بدەتە هەمی دلێن تاڕی. زێدەباری هندێ ناڕاستەوخو باس ل بێهێزیا زانستی و شەریعەتێ ل هەمبەری ڕوناهیا باری تەعالا دکەت کو ئەو هێز نەشێن خوە ل هەمبەری تیروژکێن حەتاڤێ بگرن و لسەر زال بن و چ جاران میر ب ڤی زانستی ناگەهیتە خودێ. ب تایبەتی دەمێ مری و تابویتا مریێ دبینیت، ب شێوەیەکێ پراکتیکی هەست ب شەریعەتێ دکەتن و دەمێ باس ل مرنێ دهێتە کرن خویا دبیت کو هێشتا کاریگەریا شەریعەتێ لسەر مایە و بڤێ پرسیارێ (ئایا ئەز ژی دێ مرم؟)دڤێت خوە ژ شەریعەتێ بەر ب تەریقەتێ باز بدەت. لێ دەستپێکا تەریقەتێ ل وی دەمیە کو میر باس ل جهەکی دکەت کو نەمری تێدا هەبیت. مرن وەك زاراڤێ عرفانی بریتییە ژ " ژ بەرکرنا کراسێ ماددی و ڕزگار بوونە ژ هەمی کۆت و بەند و حەزێن دونیایی و هەروەسا پویتە دانە ب جیهانا مەعنەوی و فەنا بوونە د ناخ و سیفات و ناڤێن باری تەعالادا." (سید جعفر سجادی: 1389: 714). قۆناغا سێیێ: هەبوونا غرور و خوە ب گەلەك زانین، دێ بیتە ئەگەرێ هندێ کو عارف نەگەهیتە مەرەما سەرەکیا خوە کو نەمانە د ناخێ خودێدا و پێویستە د ڤێ ڕێکێدا هەمی حەز و ڤیان و حەژێکرن و غرورێ بدەتە ڕەخەکی و پاشڤە ببەت؛ کو پیرەژن ب شێوەیەکێ ناڕاستەوخو تەواوکەرا کارێ میر محیە، واتە ڤیایە وەکو (بەکو)ی د چیروکا مەموزینێدا، کارەساتەکێ . (نەخوەشیا سپی) . ب ئافرینیت. ب بوچوونەکا دی، ب خوە گوریکرنا خوە د گێڕانا ڕۆلێن خراب، هەر دوو عاشق و مەعشوقان د گەهینیتە هەڤدوو. هەروەسا ئەڤ قۆناغە قۆناغا تەسلیم و خودانە دەستە . واتە ئازادکرنا هزرێیە و پێشوازیکرنە ل قەزا و قەدەرێن خودایی لدویڤ حەزا خوە. قۆناغا چارێ: ب گشتی هەڤڕکیا عەقلی لگەل ناخێ خوەیە و د ڤێ کریارێدا چەند ڕێبەر و ڕێنیشاندەر هەنە و ل دویماهیکێ (قوتب)هك دێ لێ پەیدا بیت و ب هاریکاریا پیرەژنەکێ و ب کار خستنا وان هەر سێ نەساخیان و ژ دەستدانا وان هەر سێ سێڤ و ئێشان، سالکی دگەهینیتە جە و مەبەستا سەرەکی. کەواتە دێ شێین بێژین هەر تشتەکێ لدەڤ تە یێ ب بها و گرنگ بیت، ژ مال و ملك و زارۆك و گشت خوەشیێن جەستەیی ئەگەر خوە ژێ دویر بکەی و ژ دەست بدەی دێ گەهیە مەرەم و مەبەستا خوەیا سەرەکی و دەمێ گەهیە مەرەما سەرەکی؛ دێ د ناخێ خوەدا هەست ب هەبوونا خودێ کەی. (قوتب) جەختێ لسەر بکارخستنا زۆهد و ڕیازەتێ دکەت. ڕیازەت، چاڤێ دەروونی کو ڕێکا زانینێیە ڤەدکەت، و ب بوچوونەکا دی " مروڤ بتنێ ل وی دەمی سود ژ عەقلێ کارا وەرگرتیە کو ڕۆل د گوهڕینا ژیانا وی ب خوەدا هەبیت. مەزنترین ئاریشا عاقلدار و هزرمەندەکی ل پلا ئێکێ ئاریشا وەهم و خەیال و خەون و بتێن زەینا وی ب خوەنە کو ژ بو لادانا وان گەلەك زەحمەت و پێکول پێویستن. لەوڕا ل دەستپێکێ پێدڤیە ناخێ خوە بگوهڕیت؛ لەوڕا مروڤ ب وی ڕێژەی دێ شێت بگەهیتە ڕاستییێ، ئەو ڕێژا خوە ڕاستڤە دکەت."

(غلامحسین ابراهیمی دیناتی: فلسفه و ساحت سخن: 1390: 381)

doi: 10.25007/ajnu.v7n1a167

3 .4 ڕەنگڤەدانا هزرا سۆهرەوەردی

میر وەکو سالکەکێ عارف و تازە پێگەهشتی کو عاقلێ وی د چارچوڤێ شەریعەتێدا دزڤڕیتەڤە و مێشکێ خوە ب شەریعەت و خاندنێن حەدیس و دیڤچوونا واڤە مژیل دکەت، ب هەستکرن و گۆڕانکاریەکا ڕە و ڕیشالی د فەهما خودێ ناسیدا کو هەمان تیرۆشکێن ڕۆناهیێنە و دکەڤنە د مێشکێ ویدا، ڕێڕەوا خوە ژبۆ گەهشتن ب خودێ دگۆهوڕیت. د وێ ڕۆناهیێدا هەڤبەرکرن و گەنگەشەیێن کویر د مێشکێ ویدا دبنە ئەگەرێ هندێ کو گەلەك سیفاتان ژ دەست بدەت، کو بریتیە ژ سیفاتێن تاکەکەسیێن میری ب خوە، و کویر بوون د تێڕامانێن خوەیێن هزری، لدور ژێدەرێ خوەیێ ڕۆناهیێ، کو ئەگەرێ سەرەکینە ژ بۆ هزرکرن د نەمریێدا و میر ب ڕێکا عەقلی دگەهیتێ، زێدەباری ژ دەستدانا سیفاتێن کەسوکی، حەزێن خوەیێن دەروونی و سێکسی ژی پشتگوهـ دهاڤێتن، میر دێ هزرا خوە د وێ ڕوناهیێدا کەتن و دڤێت بگەهیتە چەمکێ وێ ڕوناهیی کو ئەو ژی تێروشکێن خوداینە و هندی پێکولێ دکەت د مێشکێ خوەدا تێگەهەکا دروست ژ ڤێ چەندێ ب دەستڤە بینیت ناگەهیتێ، هەرچەندە خودێ ل هەمی جهان هەیە لێ کەس نابینت، شەڕکرنا وی ب هەستی، واتە شرۆڤەکرنا مێشکی ژ بو دەرەبازبوون ژ وان چەمکێن سادەیێن کو د مێشکێ وی یێن تاڕیدا ئەو دورپێچکری، زڤڕینەکە ژ بۆ سەر ئەرکێ سەرەکیێ عەقلێ مرۆڤی و گەهشتن ب ژێدەرێ سەرەکیێ وێ ڕوناهیێ کو هەتاڤە ـــ واتە (خودێ).

پەیڤ سەنتەرییا ڤێ چیرۆکێ (نەمریە) و گەنگەشەکرنا وی دگەل مێشکێ خوەیێ بەرتەسك ئاماژەیەکێ ب ئەو قەسرا ئەو تێدا و ئەو بابەتێن شەریعەتیێن ژ لایێ وان مەلا و سەیدایانڤە هاتیە گووتن. بابێ وی وەك جەڤەنگێ عەقلیێ سنوردارکریێ مێشکێ وی جەختێ لسەر دەرنەچوونا وی ژ چارچوڤێ شەریعەتێ ددەت، لێ ئەو ب نە گوهداریکرنا هیڤیێ و ڕاسپاردێن بابێ خوە دڤێت ب گەهیتە ژێدەرێ سەرەکیێ ژیانێ، واتە ژ چارچوڤا خوەیێ هزری دەر دچیت و گوشەنیگەیا دیتنا خوە ژبۆ جیهانێ و ئافرێنەرێ جیهانێ کویرتر و دویرتر لێ دکەت.

د ڕێڕەوا خوەدا دەمێ میر دگەهیتە جوتیاری و هەبوونا مرن و ڤەشارتنا وی ب شێوەیەکێ ناڕاستەوخو باس ل (خدرێ) زیندی دکەتن کو ژ بۆ گەهشتن ب (نەمریێ) پێویستە مرن هەبیت و ژ دەستدانا مال و ملك و حەزێن دونیایی هەبیت. د پێنگاڤا دوویێدا دەمێ دگەهیتە سیمرخی و هەبوونا گارسی، ئاماژەیە ب وان ڕەنج و عەزاب و نەخوشیێن سالکینە کو ژبۆ گەهشتن ب ژێدەرێ نەمریێ پێویستە سالك خۆڕاگر بیت و لدویڤدا د باخێ بەهشتێدا، کو مەرەم پێ جهێ خودێ ترسانە، سالك جێگیر دبیت و تێدا ل گۆرەی ئەو ڤەکۆلین و خواندنێن شەریعەتی یێن وی، سەرەدەریێ لگەل بەهشتێ دکەت و بۆ ماوەیەکێ درێژ د وی شێوازیدا ژیانا خوە دبوورینیت، لێ پشتی دچیتە سەردارا بەهشتێ کو دڤێرێدا مەرەم پێ دارا عەقلیە جارەکا دی گەنگەشە و تێڕامان و لێزڤرینێن خوە بۆ چەمکێ مرۆڤایەتیێ و گەهشتن ب نەمریێ، ساخ دکەتەڤە، لەورا جارەکا دی بەر ب خالا دەستپێکا خوە دزڤڕیتەڤە و د گەهشتن ب مەرەما سەرەکیدا، حوری کو جەڤەنگێ خوەشیێنە و رێِ َگرن دڤی کاریدا، لێ ئەگەر بهێتە ئەنجامدان پێویستە ئەڤە ب سێ کریارێن جودا ب دوماهیك بهێت و بگەهیتە ئەنجاما سەرەکی، ژبەر هندێ سێ سێڤ وەکو جەڤەنگ ژبۆ سێ هێزێن مرۆڤی ڕۆلێ خوە دڤێ پرسێدا دبینن و دەمێ میر بەر ب جیهانا عەقلیا خوەڤە دزڤڕیتەڤە و بۆ ماوەیەکێ درێژ گەنگەشێ لگەل مێشکێ خوە دکەت، قوتبەك لێ پەیدا دبیت وەك ڕێ نیشاندەرەکێ سەرەکی ژبۆ گەهشتن ب مەرەما سالکی، کو نەمریە و بڤێ چەندێ ب گوهداریکرنا قوتبی و ب هەڤکارییا پیرەکا عاقل و ژ دەستدانا سێ هێزێن سەرەکی، ئەڤ کریارە ب دوماهیك دهێت.

لێ زێدە باری هندێ گشت ئەڤ مرنە دەربرینێ ژ دەستدانا مادده و حەز و ڤیانێن دونیایێنە و پویتە و گرنگیدانە ب جیهانا مەعنەوی و فەنابوونە د (ناخێ خودێ)دا. و " ب بوچوونەکا دی کەسێ عارف ژ بلی خودایێ مەزن، هایداری هیچ تشتەکێ دی نینە و باس ل هیچ تشتەکێ دی ناکەت." (دکتر غلامحسین ابراهیمی دیناتی: اسما و صفات حق: 1390: 150)

هەلبەت د ڕێڕەوا گەهشتن ب نەمریێدا هەڤکاریا وێ پیرەژنێ گرنگیا خوە هەیە.

* سێ ئەرکێن گرنگێن دکەڤنە سەر ملێن سالکی:

١. کچ وەك جەڤەنگێن خوشیێن دونیایێ و حەزێن سێکسی و لیبیدۆییێن هەر تاکەکێ پێویستە بهێتە پشت گوهـ هاڤێتن. کو ب دانا ئێکەم سێڤە و ناڤێ سالکی ژڤێ چەندێ پاك دبیت.

٢. د دانا سێڤا دوویێدا کو ئەو ژی هەر حەزێن دونیایینە، زارۆك وەك حەزێن دونیایی و خوەشیێن ژیانێنە و ب دانا سێڤا دوویێ خوە ژ دونیایێ و حەزێن وێ ڤەدقەتینت.

٣. سێیەم سێڤ کو جەڤەنگە بۆ غرور و هەستێن هەڤبەرکرنا خوە ب هێزێن خودایێ و دوژمنکارانە یێن هەر تاکەکێ ئاماژەیە ب گوری و وەك جەڤەنگێ ڤی

doi: 10.25007/ajnu.v7n1a167

کاری و ژ دەستدانا ڤێ سیێڤێ گشت ئەو تایبەتمەندیێن ب غروریڤە گرێدایی دهێنە ژ دەستدان و ئەگەر سالك ڤان هەستان و ڤان حەزان و ڤان غروران پێشێل بکەت و پشتگوهـ ب هاڤێت، گەهشتن ب خودێ گەلەك یا ب سانەهییە، لەورا دڤێ کریارێدا پێن وی سست دبن، دلێ وی بێ هێز دبیت و گوهێن وی کەڕ دبن و هەرچەندە د ڤێ کریارێدا و هەڤڕکیا عەقلی لگەل ناخێ خوە کو چەندین ڕێبەر و ڕێنیشاندەر هەنە، لێ ل دویماهیکێ، دێ (قوتب)هك لێ پەیدا بیت و وی ڕزگار کەتن.

ئەنجام

1. میر مح سیمبۆلێ هایداریا دەروونیا تاکێ کوردە د سەردەمێن کەڤندا.

2. ڕوناهی جەڤەنگێ سەرەکیێ ڕزگار بوونا سالکیە و میر مح ب ڤێ چەندێ ژ تارێی ڕزگار دبیت.

3. گشت چیروك بەراوردا دوو جیهانێن دونیایی/ نەخوەشی و ئاخرەتیە/ خوەشی.

3. میر ل دویماهیکێ دگەهیتە کوپیتك و حەقیقەتەکا تەمام.

5.چیروکا میر مح، وێنەکرنا ڕێکا مەعنەوی و سەفەرا سالکیە.

7. خواندنا زانستی د چوارچووڤەکا گرتیدا تارپاتیە و بێ مفایە و میر مح ب دەرچوون ژ تارپاتیا مێشکێ خوە، بەرەڤ گەهشتن ب ڕوناهیێ پێنگاڤ هاڤێتینە.

8. ژ بۆ گەهشتن ب (فناو فی الله)یێ پێدڤیە فەنایا سیفاتان بهێتە کرن کو میر محی ئەڤ چەندە ب دابەشکرنا وان سێڤان ئەنجامدایە.

9. میر مح سوفیەکێ (بقا بالله)ییە.

10. میر مح لدویڤ دابەشکرنێن سوهرەوەدی ژ لایێ پاکیا دەروونیڤە ژ گروپا سێیێ یە و گەهشتیە ڕوناهیا خودێ و دناخێ خودێدا بەرزە بوویە.

لیستا ژێدەران

A- پەرتوك ب زمانێ کوردی

1- پیرداود مەخمووری، (2013)، گەڕان بە دوای ئەفسانەدا، چاپی یەکەم، چاپخانەی شەهاب، هەولێر.

2- سازان جەوهەر غەریب، (2013)، پاڵەوان لە حیکایەتی فۆلکلۆری کوردی (ناوچەی کەرکوك)دا/ لێکۆلینەوەیەکی ڕەخنەیی شیکارییە، چاپخانەی کارۆ، چاپی یەکەم، کەرکوك.

3- سەعید دێرەشی، (2005)، دیوانا فەقیێ تەیران، چاپا ئێکێ، چاپخانا وەزارەتا پەروەردێ. هەولێر، دەزگەها سپیرێز یا چاپ و وەشانێ، دهوك.

4- قەناتی کوردۆ، (1976)، کۆمەلە تێکستی فۆلکلۆری کوردی، ساغ کردنەوە: شوکور مستەفا، چاپخانەی کۆری زانیاری کورد، بەغدا.

B- فەرهەنگ ب زمانێ کوردی

5- د.ئیبراهیم ئەحمەد شوان، (2010)، فەرهەنگی سۆفیانەی دیوانی جزیری و مەحوی، چاپخانەی حەجی هاشم، بلاوکراوەی ئەکادیمیای کوردی، هەولێر.

6- گە مقهر مایی، (2009)، فەرهەنگا مایی/ کوردی – عەرەبی، چاپا ئێکێ، چاپخانا حەجی هاشم/ هەولێر، دەزگەهێ سپیرێز، دهوك.

C- پەرتوك ب زمانێ فارسی

7- حسن عمید، فرهنگ عمید، (1374)، چاپ پنجم، چاپخانە سپهر، تهران.

8- دکتر غلامحسین دیناتی، (1390)، اسماو و صفات حق، چاپ چهارم، سازمان چاپ و انتشارات، تهران.

9- دکتر غلامحسین دیناتی، (1390)، فلسفە و ساحت سخن، چاپ دوم، چاپ معاصر، انتشارات هرمس، تهران.

10- م.لوفلر__ دلاشو، زبان رمزی و قصەهای پریوار، ترجمە: جلال ستاری، چاپ دوم، انتشارات توس، تهران، (1386).

11- دکتر سید محمد دامادی، (1379)، شرح عشق و عاشقی هم عشق گفت، چاپ اول، چاپ نیل، نشر دانا، تهران.

12- دکتر سید یحیی پیربی، (1382)، فلسفە عرفان تحلیلی از اصول و مبانی و مسائل عرفان، چاپ پنجم، ویرایش دوم، چاپخانە دفتر تبلیغات اسلامی، تهران.

D- فەرهەنگ ب زمانێ فارسی

13- دکتر سید جعفر سجادی، (1389)، فرهنگ اصگلاحات و تعبیرات عرفانی، چاپ نهم، چاپ افست گلشن، انتشارات گهوری، تهران.

14- ژان شوالیە و الن گربران، (1382)، فرهنگ نمادها (اساگیر، رۆیاها، رسوم، ایماو و اشارە، اشکال و قوالب، چهرەها، رنگها، اعداد)، ترجمە و تحقیق: سودابە فچایلی، جلد سوم، چاپ اول، انتشارات جیحون، تهران.

15- میراندا بروس میتفو، (1394)، دائرەالمعارف مصور نمادها و نشانەها، ترجمە: معصومە انصاری و حبیب بشیرپور، چاپ اول، چاپ ستارە سبز، نشر سایان، تهران.

16- فرهناز پیر مرادیان، (1389)، جایگاە حکمت ایران باستان بر فلسفە شیخ اشراق(سهروردی)، کارشناسی ارشد/ ماستەرنامە، دانشکدە فلسفە، دانشگاە ازاد اسلامی، تهران.

E- نامەیێن ئەکادیمی

17- دکتر محمد کاڤم یوسف پور و اختیار بخشی، بررسی مقایسەایی نور در مپنوی با مهم ترین اپار عرفانی ادب فارسی، (1388)، مجلە ادب پژوهشی، شمارە (7 و 8)، تهران.

F- سایتێن ئەلکترونی

18- www.ferdosesokhan.persianblog.ir اصگلاحات عرفان و تصوف

19- زهرە نراقی، نگاهی بە زندگی و یێپار شیخ شهاب الدین سهروردی. www.google.com

20- مسعود، بزرگان مکتب اشراق، www.google.com

21- www.shykh eshraqh // google.com مهر ایران

22- https://fa.wikipedia.org/wiki

23- سکینە نعمتی، (1387)، فلسفە اشراق؛ مبادی و مبانی ان، روزنامە رسالت، سایت موسسە فرهنگی و اگلاع رسانی تبیان.

24- دکتر بیوك تاجری، روان شناسی مکتب سهروردی، www.google.com

پەراوێز

کۆتەل: سەرجەم . سەرجەم کەل و پەلێن وی زەلامێ مری.

doi: 10.25007/ajnu.v7n1a167